

УДК 786.8/19/20

І.Г. Маринін

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АКОРДЕОННО-БАЯННОГО ВИКОНАВСТВА
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
(ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)**

Постановка наукової проблеми та її значення. Акордеонно-баянне виконавство України, що інтенсивно формувалося протягом ХХ – початку ХХІ ст., за своєю значущістю в досить короткий проміжок часу стало в один ряд поряд з іншими видами академічного інструментального виконавства (скрипковим, фортепіанним тощо). Одним із головних чинників такого стрімкого еволюціонування науковці вбачають формування української композиторської акордеонно-баянної школи, що потужно вплинула на активізацію цього процесу, збагативши акордеонно-баянне мистецтво високопрофесійними оригінальними творами, які наразі посідають провідне місце у концертному репертуарі професійних виконавців та молодих конкурсантів на міжнародних конкурсах, що відбуваються в Україні, та за її межами. Зокрема, саме у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. в практиці академічного акордеонно-баянного виконавства України закладено традиції «нової акордеонної музики» сучасних українських композиторів, що стали об'єктом дослідження низки відомих мистецтвознавців та науковців-педагогів.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні українські мистецтвознавці розглядають акордеонно-баянне виконавство як органічну складову української народно-інструментальної культури. В їх поле зору впадають найактуальніші питання педагогіки, теорії та історії виконавства на баяні і акордеоні (І.Алексеев, Ю.Бай, М.Давидов, Є.Іванов, Д.Кужелєв, В.Самітов, Д.Юник), періодизації та тенденцій формування репертуарного доробку в сольному й ансамблевому виконавстві баяністів/акордеоністів (М.Булда, Г.Голяка, А.Гончаров, М.Давидов, В.Дорохін, А.Душний, І.Єргієв, Є.Іванов, Д.Кужелєв, С.Карась, В.Князєв, В.Мурза, М.Різолі, А.Шашевський, А.Черноіваненко, М.Черепанин).

Формулювання мети та завдань статті. Автор ставить за мету простежити тенденції розвитку акордеонно-баянного виконавства в наукових дослідженнях вітчизняних мистецтвознавців другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Розуміння та обізнаність в основних тенденціях, концепціях, проблематиці розвитку згаданого виду виконавства в Україні спонукають мистецтвознавців ґрунтовніше заглибитись у дослідження його основних аспектів. Так, уперше в українському музикознавстві зроблена спроба Є.Івановим зібрати, опрацювати та систематизувати матеріал з історії українського вітчизняного баянного мистецтва. У дисертаційній праці «Академічне баянно-акордеонне мистецтво в Україні» (1995 р.) [7] автор досліджує історичні періоди розвитку гармоніки, головні сфери діяльності баяністів, тенденції та напрями у виконавстві й педагогіці, особливості зародження та розвитку кустарного і промислового виробництва язичкових клавішно-пневматичних інструментів в Україні. Розглядаючи тенденції розвитку та становлення професійно-академічного виконавства баяністів у воєнні та повоєнні роки (1941-1965 рр.), автор уперше досліджує творчу діяльність видатних діячів цього мистецтва в Україні, зокрема М.Геліса, К.Мяскова, М.Різоля, М.Чайкіна, С.Чапкія, а також представників «київської школи» – І.Алексеева, М.Давидова, С.Крапиви, І.Яшкевича та ін., їх роль у розвитку академічного акордеонно-баянного виконавства.

Значимість і роль баянного мистецтва в соціокультурних процесах другої половини ХХ століття висвітлюються у дисертації Р.Безуглої «Баянне мистецтво в музичній культурі України» (2004 р.) [1]. У дослідженні аналізується сутність, природа, характерні особливості і соціальні функції баянного мистецтва, виявляється його місце в музичній культурі України,

розглядаються основні теоретичні підходи до осмислення баянного мистецтва як складного багатогранного і багатофункціонального явища. Автор торкається опрацювання типології інфраструктур соціокультурного функціонування баянного мистецтва, в межах яких формується «культурний образ» інструмента, змінюються його технічні характеристики й музичний репертуар. Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз автором впливу ідеологічних, політичних та економічних чинників, що мали вплив на розвиток баянного мистецтва в певних соціокультурних ситуаціях.

Важливе місце в українському музикознавстві початку ХХІ століття посідає вивчення закономірностей формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна в аспекті комплексного аналізу його еволюційного процесу, що вперше стало предметом вивчення у дисертаційному дослідженні А.Сташевського «Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака» (2004 р.) [10], в якому аналізується концепція періодизації еволюційних етапів вітчизняної літератури для баяна та тенденції розвитку провідних жанрів української баянної музики сучасної доби. Уперше автором запропоновано загальнотеоретичний та жанрово-стильовий аналіз баянної творчості провідного українського композитора В.Рунчака. Зазначається, що композитор здійснив значний внесок у розробку жанрових та стилістичних компонент нової баянної літератури через активне перетворення жанрових прототипів, створення жанрових прецедентів, суттєву трансформацію жанрово-стильового комплексу баянної музики. Дослідник вбачає значимість баянної творчості В.Рунчака в неординарності творчої постаті митця, одним із формуючих чинників якої є поєднання композиторської та виконавської освіти. Зокрема автор наголошує, що він є представником нової генерації вітчизняних композиторів, чия творчість віддзеркалює «обличчя» українського авангардного музичного мистецтва. Географічний ареал поширення творів композитора є досить широким не тільки в Україні, а й за її межами, що свідчить про його світове визнання. Баянні опуси митця, як і увесь доробок його камерно-інструментальної творчості, вирізняються оригінальним інноваційним підходом, насамперед, у жанрово-стильовому аспекті. Використання широкого арсеналу сучасних композиційних технік, поліжанровості та полістилістики, вербальних і мультимедійних компонентів поруч із глибокою емоційністю сприяє актуалізації уваги дослідників до його творів. У власному творчому доробку В.Рунчак трансформує традиційне уявлення про систему жанрів баянної музики, вносить чимало нових стильових атрибутів, індивідуально збагачує образно-сміслову наповненість, що підносить баянну літературу на якісно новий професійний рівень.

Прогресуючий рівень професійно-виконавської майстерності провідних українських акордеоністів/баяністів віддзеркалює загальну тенденцію до зростання творчого потенціалу і збагачення арсеналу музично-інтонаційних та артистично-театральних засобів мистецького впливу в галузі акордеонно-баянного мистецтва. Саме тому еволюція виконавської техніки в українській баянній школі стала предметом наукового дослідження В.Князева (2005 р.) [8], яку автор розглядає у взаємозв'язку зі становленням виконавства, репертуару, методики та вдосконаленням конструкції інструмента. Він значну увагу приділяє аналізу артистично-театральних засад виконавського мистецтва баяністів, зростанню образного навантаження в сучасному мистецтві й збільшенню частки творів синтетичних музичних жанрів у репертуарі, а також сценічним аспектам виконавської техніки на прикладі їх практичного відтворення у творчості відомих українських баяністів.

Науковці все більше увагу фокусують на внеску українських композиторів-баяністів у формування оригінального репертуару для акордеоністів/баяністів. Так, А.Гончаров у дисертаційному дослідженні «Неофольклористичні тенденції у баянній творчості В.Зубицького» (2006 р.) [4] на основі дії законів діалектики аналізує причини та умови виникнення оригінального стилю в музичному мистецтві початку ХХ ст. – неофольклоризму. Вивчаючи творчість І.Стравинського і Б.Бартока, автор досліджує музично-теоретичні

засади й стилістичні особливості неофольклоризму, простежує розвиток неофольклористичних тенденцій в творчості українських композиторів. Зокрема, дослідник висвітлює роль творчої особистості композитора В.Зубицького в системах «композитор-фольклор» та «традиція і новаторство» в площині розвитку неофольклористичного стильового руху в Україні.

Окрім біографічних даних та огляду творчості, А.Гончаров здійснює аналіз музично-теоретичної системи композитора В.Зубицького на прикладах творів для баяна. Автор дійшов висновку, що його творчість «...відкрила нову грань музичної естетики у баянному мистецтві, адаптуючи до «нової» музики виконавців – «народників» [4; 17].

У 90-ті роки ХХ століття у зв'язку з формуванням нової якості – «модерн-баяна», як невід'ємної складової сучасного академічного баянно-акордеонного мистецтва і його інтеграцією у світову музичну культуру, зростає інтерес дослідників до цієї проблеми. І.Єргієв у праці «Український «модерн-баян» як феномен світового мистецтва» (2006 р.) [6] досліджує сучасне українське академічне мистецтво крізь призму оригінальної співпраці композиторів і виконавців-новаторів. Зокрема автор вважає, що «...концепція мистецтва «модерн-баяна» як вітчизняної версії акордеонної гри професійних митців другої половини ХХ століття полягає в єдності виконавсько-композиторської ініціативи у створенні оригінальних композицій для баяна як «музики для слухання» з включенням тембрально-сонорних ефектів у функції конкретно-графічних показників, носіїв архетипових смислів музики пост авангардного мистецтва» [6; 16].

На тенденцію використання акордеона/баяна у тандемі з іншими музичними інструментами в академічних камерно-інструментальних ансамблях свою увагу зосереджує Л.Пасічник у статті «Творчість українських композиторів для сучасних академічних народно-інструментальних ансамблів» [9], що засвідчує їхнє визнання поряд із традиційними класичними формами камерного музичного мистецтва. Автор досліджує низку музичних творів українських композиторів, що є свідченням ансамблевого поєднання баяна/акордеона з іншими академічними інструментами, а саме: «Інтермецо» для струнного квартету та баяна В.Власова, «Двоє... Паралельно... Не перехрещуючись...» для кларнета й баяна О.Щетинського, «Не відриваючись від землі...» для скрипки, гітари та баяна А.Загайкевич, «Одкровення», «Сюїта» для баяна та скрипки Л.Самодаєвої, «Поза тінню звука» для скрипки та баяна Ю.Гомельської, «Той, хто виходить з кола» для голосу, кларнета, баяна і фортепіано (на вірші Г.Аполлінера, О.Блока, Т.Фонтане, Е.Каммінгса, П.Тичини) К.Цепколенко. Саме твір К.Цепколенко «Той, хто виходить з кола», на думку І.Єргієва, «<...> за рівнем абстракціонізму та нових технологій можна класифікувати як перший український акордеонний авангардний твір» [9; 155].

У дисертаційній праці «Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: композиторська творчість і виконавство» (2007 р.) [2] М.Булди досліджується естрадно-джазова музика та її розвиток в контексті композиторської творчості й виконавства вітчизняних і зарубіжних акордеоністів-баяністів. В українському музикознавстві вперше це явище стало предметом спеціального дослідження в аспекті його комплексного аналізу. Автором вивчаються джерела походження та поширення естрадно-джазової музики на теренах українського культурного простору. В ньому визначаються нові наукові категорії: «професійне становлення», «філармонійна спеціалізація», «академізація», що акумулюють еволюційні процеси стильових напрямів естрадно-джазової музики в акордеонно-баянному мистецтві України впродовж окреслених етапів і стадій його професійного розвитку. Також розглядаються питання, що охоплюють проблеми динаміки розвитку репертуару, міжнародних конкурсів і фестивалів, модернізації музичної мови, стильових засад творчості В.Власова, специфіки відтворення естрадно-джазових прийомів гри, художньо-мистецьких аспектів інтерпретації.

Продовжуючи традицію наукових досліджень у контексті взаємозв'язку композиторської творчості і формування оригінального репертуару для акордеона-баяна,

Г.Голяка у дисертаційному дослідженні «Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару» [3] (2008 р.) аналізує творчість сучасного українського композитора і баяніста-виконавця в контексті розвитку акордеоно-баянного репертуару, висвітлює теоретичне узагальнення проблеми репертуару, визначає функцію репертуару в системі музичної комунікації. На матеріалі баянних творів В.Зубицького «Шість медитацій за Ш.Бодлером» для флейти і баяна; «Flumen» для баяна та фортепіано; «Фрагменти концерту «Omaggio ad Astor Piazzolla», Дитячих сюїт № 1 і № 3 («Українська») для баяна соло; збірок для початківців («Сюїта у трьох частинах», «Три п'єси у народному стилі», «Українські танці») Г.Голяка досліджує новації композиторського письма і доходить висновку, що творчість В.Зубицького є значним етапом в оновленні баянного репертуару й відкриває нові шляхи розвитку баянного мистецтва.

Досягнення провідних українських і зарубіжних музикантів віддзеркалюють загальну тенденцію збагачення арсеналу музично-інтонаційних та артистично-театральних засобів мистецького впливу і засвідчують цілковиту природність функціонування естрадно-джазової музики в сучасному акордеонно-баянному виконавстві. Зокрема, В.Дорохін у праці «Принципи та фактори артикуляції у виконанні на баяні» [5] (2010 р.) досліджує теоретичне підґрунтя для розуміння основних принципів і факторів функціонування артикуляції в музичному творі. В річищі «акустичного» й «фізіологічного» підходів дослідник уточнює поняття «музична артикуляція» та «штрих». Наприклад, у розумінні терміну «музична артикуляція» акцент зроблений на комунікативній функції, що реалізується «музичним артикулюванням». Крім того, автор визначає місце музичному артикулюванню в системі музичного інтонування, вводить поняття: «артикуляційна модель» та «артикуляційний результат», досліджує прийоми музичного артикулювання на баяні, що варіюються згідно жанрової драматургії музичного твору.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Із аналізу наукових досліджень можемо зробити висновок, що процес формування акордеонно-баянного виконавства в Україні в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. поступово виходить на новий якісний рівень кращих зразків академічної камерно-інструментальної музики, головною ознакою якої виступає суттєва зміна системи жанрово-стилістичних складових, її специфічних мовно-артикуляційних ознак, які чітко проглядаються у новаціях композиторського письма українських композиторів.

Отже, зазначені тенденції дають підставу констатувати подальшу академізацію, професіоналізацію та новий шлях розвитку акордеонно-баянного мистецтва в Україні.

Список використаної літератури

1. **Безугла Р.І.** Баянне мистецтво в музичній культурі України (друга половина ХХ століття): дис... канд. миств.: спец. 17.00.01 – «Теорія та історія культури» / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв / Р.І. Безугла. – К., 2004. – 200 с.
2. **Булда М.В.** Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої пол. ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство: автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / М.В. Булда. – Х., 2007. – 21 с.
3. **Голяка Г.** Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару: автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Г.Голяка. – Х., 2009. – 16 с.
4. **Гончаров А.** Нефольклорні тенденції у баянній творчості у В.Зубицького: автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / А.Гончаров. – К.: НМАУ ім. П.Чайковського, 2006. – 17 с.
5. **Дорохін В.Г.** Принципи та фактори артикуляції у виконанні на баяні: автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / В.Г. Дорохін. – К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2010. – 19 с.
6. **Єргієв І.** Український «модерн-баян» як феномен світового мистецтва: автореф.

дис... канд. мистецтв: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / І.Єргієв. – О., 2006. – 21 с.

7. **Іванов Є.** Академічне баянно-акордеонне мистецтво в Україні (історичний аспект): автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Є.Іванов. – К., 1995. – 17 с.

8. **Князєв В.Ф.** Еволюція виконавської техніки в українській баянній школі (друга половина ХХ століття): автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / В.Ф. Князєв. – К., 2005. – 20 с.

9. **Пасічняк Л.** Особливості формування репертуарних тенденцій академічних народно-інструментальних ансамблів / Л.Пасічняк // Феномен школи в музично-виконавському мистецтві: Тези міжн. конф. (22-23 березня 2005 р., Київ). – К.: Нац. муз. акад. України ім. П.І. Чайковського, 2005. – С. 63-65.

10. **Сташевський А.Я.** Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака: автореф. дис... канд. мистецтв: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / А.Я. Сташевський. – К., 2004. – 20 с.

Резюме

Висвітлені джерелознавчі аспекти з історії, теорії й практики вітчизняного акордеонно-баянного виконавства, сучасні тенденції його розвитку на тлі історико-культурних процесів, що відбувалися у другій половині ХХ – початку ХХІ століть.

Ключові слова: акордеонно-баянне мистецтво, акордеонно-баянне виконавство, акордеонно-баянний репертуар.

Summary

Marynin I.G. Tendencies of development of akordenno-bayan performance in the second half of XXth – beginning of XXIth centuries (resource studying aspect)

In the articles lighted resource studying aspect in history, theory and practice, domestic akordenno-bayan performance, basic modern his progress tendencies on a background certain history and culture processes which took place in the second half XXth – beginning of the XXIth centuries.

Key words: akordenno-bayan art, akordenno-bayan performance, akordenno-bayan repertoire.

Аннотация

Освещенные источниковедческие аспекты из истории, теории и практики, отечественного акордеонно-баянного исполнительства, современные тенденции его развития на фоне историко-культурных процессов, которые происходили во второй половине ХХ – начала ХХІ веков.

Ключевые слова: акордеонно-баянное искусство, акордеонно-баянное исполнительское, акордеонно-баянный репертуар.

Надійшла до редакції 10.10.2013 р.